

Izidor Ostan Ožbolt,

diplomirani sociolog in filozof, magistrski študent ekonomije na Ekonomski fakulteti UL
ter aktivist v gibanju Mladi za podnebno pravičnost

VIRUS, NARAVA IN ŠOLSTVO

A Virus, Nature and the Education System

Ura je nekaj čez devet zvečer. Skozi okno opazujem prazno ulico. Okoli svetilke leta netopir. Zapuščanje stanovanj je do jutra prepovedano. Že več kot leto vlade po vsem svetu bijejo bitko s koronavirusom. V teh turbulentnih časih le redkokdaj uspemo stopiti korak nazaj in se zamisliti: Kje tičijo globlji vzroki, da do sodobnih epidemij sploh prihaja? Sekanje gozdov za industrijsko kmetijstvo, zasipavanje mokrišč, trgovina z divjimi živalmi, širjenje mest in gradnja cest v samo osrčje pragozdov za pridobivanje rud. Vse z namenom dodatnega dobička in še večje proizvodnje tisočerihih dobrin. Trenutna pandemija je, kot opozarjajo strokovnjaki, »neposredna posledica človeške aktivnosti – partikularno našega globalnega in ekonomskega sistema, utemeljenega na ozki paradigmi prevlade ekonomske rasti ne glede na [okoljske in socialne] učinke« (Settele idr., 2020). Vedno siloviteje in brez zadržkov posegamo in uničujemo še zadnje obronke divje narave. S tem vedno pogostejše prihajamo v stik s še nepoznanimi patogenimi virusi. Le vprašanje časa je bilo, kdaj bo kakšen preskočil iz divje živali na človeka in povzročil pandemijo globalnih razsežnosti. In naslednja – ob zastrašujočih globalnih trendih uničevanja gozdov, mokrišč in travinj – verjetno ni prav daleč.

Odziv na krizo je še več istega – emisije toplogrednih plinov se vračajo v stare tirnice, izsekavanje gozdov se je v zadnjem času celo pospešilo, politike držav pa se razen uporabe besed »zeleno« in »trajnostno« ne razlikujejo kaj prida od preteklih gospodarskih praks.

Nič bolje ni v Sloveniji, kjer je vlada v odprtem konfliktu s civilno družbo ter se v želji po kratkoročnih dobičkih spogleduje z betoniranjem rek in zmanjševanjem obsega Nature 2000. Priča smo trajnostnemu razvoju, ki v resnici pomeni samo trajnostno gospodarsko rast. To je pravo nasprotje pozivu predstavnikov Svetovne zdravstvene organizacije, Konvencije ZN o biološki raznolikosti in WWF International po »pravični, zdravi in zeleni obnovi ter začetku širše spremembe obstoječega sistema v smeri modela, ki bo vrednotil naravo kot osnovo zdrave družbe ter vzdržne in enakopravne ekonomije« (Maruma Mrema, Neire in Lambertini, 2020). To pomeni:

- Sosedstvo z naravnim svetom: namesto kartezijanskega dualizma ter biocentričnih filozofij enačenja ljudi in narave (te pogosto pomenijo le razširitev in preslikavo človeških želja in lastnosti na naravo) naj kot družba prepoznamo naše »sosedstvo z naravnim svetom« – spoštovati drugost narave prek njene čarobnosti, kompleksnosti in prepletenosti z nami. Osrednjo vlogo za doseganje takšnega pogleda igra – kot pravi Aldo Leopold, oče okoljske etike (Leopold, 2010) – poglobljeno, čuječe in celovito izobraževanje. Prihajajoča Bela

knjiga o vzgoji in izobraževanju lahko predstavlja prvi konkretniji korak v tej smeri.

- Socialna pravičnost: stroške prehoda v ljudem in naravi prijazno družbo naj v največji meri nosijo tisti, ki so za sodobne krize najbolj krivi (desetina najbogatejših zemljanov izpusti v ozračje polovico vseh toplogrednih plinov (TGP), medtem ko najrevnejša polovica proizvede samo desetino TGP). Ob tem naj ne bo zaradi prehoda nobena delavka ali delavec na slabšem (zagotovljena zelena delovna mesta, prekvalifikacije, investicije v prizadete skupnosti ipd.). Majhna koraka v to smer sta bila storjena na evropski (Sklad za pravičen prehod) in slovenski (Nacionalna strategija za izstop iz premoga in prestrukturiranje premogovnih regij v skladu z načeli pravičnega prehoda) ravni, a socialna komponenta pri obeh dokumentih je le blažitelj oz. dodatek k zeleni tranziciji in nikakor ne temeljni gradnik zeleno-rdečega prehoda. Ob tem ostajajo neenaka politična in kapital-ska razmerja moči nenaslovljena oz. nedotaknjena.
- Preprečiti podnebni zlom ter naravi prepustiti prosto pot: pravično naj se porazdeli potrebna znižanja emisij TGP v skladu z ohranitvijo rasti temperature na največ 1,5°C glede na predindustrijsko dobo. Ob tem naj se na državni in globalni ravni ustvari široka in medsebojno povezana območja, kjer se ob spoštovanju pravic stari-selcev naravi prepusti prosto pot za bujen razcvet (podivljanje sveta oz. »rewilding«). Na podnebnem področju so trenutne nacionalne usmeritve nezadostne in nas peljejo v podnebni zlom – Dolgoročna podnebna strategija Slovenije do leta 2050 predvideva znižanje toplogrednih plinov za 36 % do leta 2030, medtem ko nam znanost in celo Evropska komisija priporočata okoli 60 % zmanjšanje TGP. Na področju varovanja in širjenja narave pa se – razen projektov in akcij nadobudnih nevladnih organizacij, iniciativ in institucij – ne dogaja tako rekoč nič. Ker večina predstavnikov kapitala in višjih predstavnikov ministrstev v naravi še vedno vidi le coklo »razvoja«, pospešeno izgublamo živalske in rastlinske vrste, s cestno infrastrukturo fragmentiramo habitate in pozidavamo najboljše kmetijske površine. Nominalno prepoznanje vloge narave za naše preživetje, zapisano v Dolgoročni podnebni strategiji Slovenije do leta 2050, predstavlja ob ravno nasprotnih vladnih dejanjih samo prazno frazo.
- Zeleni tehnološki preboj: monetarno-fiskalne ukrepe naj se prilagodi reševanju socialno-okoljske krize ter investira naj se zadostna državna in privatna sredstva v raziskave, uporabo in izdelavo naprednih, okolju prijaznih materialov, procesov in produktov. Slovenska industrijska strategija 2021–2030 s poudarjanjem traj-

nostnega razvoja predstavlja korak naprej, a ostaja ujeta v nevzdržen koncept zelene rasti¹ ter njeni predlogi niso niti blizu za doseg sonaravnega sveta potrebnim »rapidnim in daljnosežnim spremembam brez prime-re« (Medvladni panel za podnebne spremembe (IPCC) Združenih narodov, 2018).

Omenjene spremembe ne pomenijo koraka nazaj, temveč ravno obratno – korak naprej k družbi, ki bo omogočila resničen razvoj človeških potencialov in naravi omogočila prosto pot za bujen razcvet. Te daljnosežne spremembe pa bomo lahko dosegli le skupaj kot aktivne in organizirane globalne državljanke in državljani. Eno ključnih vlog ima pri tem šolstvo.

Na širši ravni je treba šolstvo ubraniti pred težnjami po prevelikem podrejanju znanja aplikativnosti in izključni tehnično-naravoslovni miselnosti (ta je izjemno pomembna, a ni edina), razširiti območje svobodne misli, šole do določene mere odpreti alternativnejšim pristopom (gozdna pedagogika, ogled živalskih farm slovenskih podjetij ipd.) ter spodbuditi mlade k družbenemu angažmaju in

večji čuječnosti za svet. Pomembno vlogo imajo pri tem prav vse učiteljice in učitelji: slavisti z obravnavo literature z okoljskimi tematikami ter vlogo besed pri spopadu z okoljsko krizo (podnebne spremembe ali podnebni zlom; živi svet ali ekološke storitve), psihologi z obravnavo psiholoških preprek za spopadanje z okoljskim zlomom ter možnimi pozitivnimi praksami spodbujanja sonaravnega vedenja, sociologi z raziskovanjem sistemskih vzrokov za okoljsko krizo, umetnostni zgodovinarji in umetniki s pretresanjem moči umetnosti pri naslavljanju sodobnih kriz, filozofi s pogovori o odnosih med družbo in naravo, fiziki z razlago podnebnih sprememb in planetarnih mej, kemiki s poučevanjem o naravi prijaznih materialih ter ne nazadnje biologi z odstiranjem pomena biotske pestrosti in ekološke prepletenosti sveta.

Če sklenem, za doseg ljudi in naravi prijazne družbe, ki bo hkrati mnogo bolj odporna na pandemije, se moramo aktivirati vsi. Pri tem imajo učiteljice in učitelji prav posebno vlogo.

VIRI IN LITERATURA

Hickel, J., Kallis, G. (2020). Is Green Growth Possible? *New Political Economy*, 25:4, str. 469-486.

Leopold, A. (2010). Deželska etika. V: FNM: filozofska revija za učitelje filozofije, dijak in študente, letn. 17, št. 3/4, str. 74-85. Ljubljana: Državni izpitni center.

Maruma Mrema, E., Neira, M., Lambertini, M. (2020). *Coronavirus is a warning to us to mend our broken relationship with nature*. Dostopno na <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/jun/17/coronavirus-warning-broken-relationship-nature> (10. 10. 2020).

Medvladni panel za podnebne spremembe (IPCC) (2018). *Summary for Policymakers of IPCC Special Report on Global Warming of 1.5°C approved by*

governments. Dostopno na https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/11/pr_181008_P48_spm_en.pdf (10. 10. 2020).

Settele, J., idr. (2020). *COVID-19 Stimulus Measures: Must Save Lives, Protect Livelihoods, and Safeguard Nature to Reduce the Risk of Future Pandemics*. Dostopno na <https://ipbes.net/covid19stimulus> (10. 10. 2020).

► Avtor fotografije: Nejc Trampuž

¹ Rast, četudi zelena, na omejenem planetu ni mogoča. Neprimernost rasti še posebej velja za t. i. razviti svet, ki bi moral v skladu z načelom pravičnosti pustiti prostor za napredek t. i. državam v razvoju. Za nezmožnost pravočasnega razogljčenja ob predpostavki zelene rasti glej metaštudijo Hickela in Kallisa (2020).